

JELENTÉS A BÜKK HEGYSÉG DNY-I RÉSZÉNEK FÖLDTANI REAMBULÁCIÓJÁRÓL.

(Jelentés az 1939. évi földtani reambulációs felvételtől.)

Írta: Schréter Zoltán.

A m. kir. Földtani Intézet igazgatóságának rendelete alapján 1939 május 11-től június 12-ig és folytatólagosan július 11-től augusztus 9-ig, a Bükk-hegység DNy-i részének paleozói és mezozói tömegét és az ehhez csatlakozó harmadkori üledékes és kitérésű képződményekből álló előhegység egy részét reambuláltam. Reambulációs földtani felvételeim kiterjedtek: Egar, Felnémet, Felsőtárkány, Szarvaskő, Egerbakta és Mónosbél községek határaitra.

Mint már 1938. évi jelentésemben előrebocsátottam, a Bükk-hegység paleozói — mezozói képződményekből álló tömege több eltérő fáciesű részletből épült fel, amelyek többé-kevésbé pikkelyszerűen egymás fölé tolódtak.

Ezidőszerint úgy látom, hogy a legalsó pikkelyt, esetleg helytálló (autochthon) részletet a Bükk-hegység DK-i oldalán helyenkint előforduló középső-felső triász kori esino és marmolata jellegű világosszürke és fehér mészkövek alkotják. Ezek az ez évben felvett területen a Bervabérc tömegében és a felsőtárkányi Mészvölgy mentén, továbbá a Barátvölgy legalsó részén bukkanak ki. Nagyrészt rétegzetlen s emellett erősen hasadozott kőzet ez; ahol rétegzést látunk rajta, ott általában ÉNy-i 40—60°-os dőléseket mérhetünk padjain. A Berva-bércen és völgyben esino és marmolata jellegű csigák fordulnak benne elő. (L.: Földtani Közlöny, LXV. K., 102. old. 1935.)

Ezek a mészkövek csak kisebb-nagyobb ablakok alakjában bukkanak ki a következő pikkely alól.

Az ÉNy-abbra következő pikkelyhez tartozó földtani képződmények a következők: 1. Sötétszürke agyagpala- és homokkő csoport. 2. Szürke, vékonyrétegű, vagy lemezes mészkő- és szürke agyag-

pala rétegek ismételt váltakozásából álló rétegcsoport. Az első rétegcsoport valószínűleg a permi szisztémába, az utóbbi az alsó és középső triászba tartozik. Kőület eddig nem került elő belőlük. 3. Az agyagpala- és homokkővonulat kíséretében régi kitörési kőzeteket találunk. Lássuk ezeket kissé közelebbről.

1. Az agyagpala és homokkő rétegcsoport két tekintélyes vonulatban húzódik DNY-ról ÉK felé. A DK-ibb vonulat dél felé a Bervabérc Ny-i oldalán, a feltolódási vonal mentén egészen kiékelődik. ÉK felé haladva, a Gyapjúlápa, Koroskő, Kisközépbérc, Csókás és Nagybányabérc felé pedig mindjobban kiszélesedik. Az ÉNY-i vonulat Szarvaskő táján nagy szélességben kezdődik és ÉK-re, a Malomhegy, Söhely-orom, Határtető és Hagymásvölgy tájára húzódik át. Másfelől a Laposendrő-hegy tájáról a Kövesbérc és Gilitka-kápolna tájára vonul. Felemlítem, hogy a Gilitka-kápolna táján olyan fekete mészkő telepszik az agyagpala és homokkő rétegei közé, amilyenek Nagyvisnyó környékén a felső permi rétegcsoportban fordulnak elő. Az agyagpala- és homokkővonulatot — mint fentebb említettem — régi kitörési kőzeteknek, diabáznak, gabbrónak és wehrlitnek tömzsei és tepletelérei hatják át, illetve nyomultak ezeknek a rétegei közé.

Nagyjából öt ilyen régi kitörési kőzetvonulatot találunk a bejárt területen. Ezek mindegyike azonban több kisebb részletre szakadozik szét. A legészaknyugatibb vonulat az Eger völgyében lévő kőbányák tájától ÉK-re, a Tardoshegytől Ny-ra lévő hegygerincekre és völgyekbe húzódik.

A következő leghatalmasabb vonulat a Keselyőbérc, a szarvaskői várhegy, Tardoshegy, Ágazathegy és Sötétlápafő irányában húzódik.

DK-ebbre a szarvaskői Majortető és Malomhegy vonulatát találjuk.

Ez a három vonulat főleg diabázból áll.

Tovább DK-re a gabbró és wehrlit vonulata következik. Ez már az Almárvölgyben kezdődik egy kis kibukkanásban, majd folytatását találjuk a szarvaskői Földszakadás és Kecsefar táján. ÉK-ebbre az Eger-völgy baloldalán lévő nagy kőbánya tárja fel, majd az Ujhatárvölgy felső része mentén találjuk meg nagyobb kiterjedésben.

A legkeletibb kitörési vonulat szintén diabázból áll s kisebb kibúvásokban a Bervavölgy felső része mentén, majd folytatását a Veresgyakorvölgyben és a Kaszáláshegyen találjuk meg.

2. A sötétszürke lemezes mészkő, agyagpala- és homokkőrétegek váltakozásából álló rétegcsoport, az előbbinél magasabb szintet képvisel, miután általában az előző homokkő- és agyagpalarétegcsoport fedőjében találjuk meg rétegeit, úgy látszik, egyező dőléssel. A mészkövek egy része szarukövet tartalmaz. Ennek a rétegcsoportnak K-en találjuk egy vonulatát, amely a Bervavölgy felső része mentén DNy felé húzódik, majd folytatódik az Egrivölgy és az Almárvölgy alsó része mentén a Pirityótetőre. Ennek rétegei uralkodólag ÉNy felé 30—40°-ra dőlnek.

Az északnyugatibb agyagpala- és homokkővonulatban, belegyűrve nagyjából a Turbács-tanya és a Gilitka-kápolna közé eső területen épilyen mészkő és agyagpala váltakozásából álló sáv jelenlétét tudjuk megállapítani. Itt azonban már ellenkező, DK-i 40—50°-os dőlés uralkodik rétegein.

A következő pikkely, helyesebben csak szirtvonulat a Kiseged—Várhegy vonulata. Ez a vonulat a triász képződményeiből épült fel. Keleten a tárkányi orom a permi agyagpalára és homokkőre támaszkodik, de nem tekinthető az agyagpalák fölött következő rendes rétegsornak, hanem arra rátolt pikkelynek. Itt a legalsó képződménycsoport, a vörös agyagpala és vörös homokkő, amelyhez barnás-vörhenyes szarukő is csatlakozik. Ez a csoport kétségkívül az alsó triászba sorolandó. Feltárva találjuk a Tiba-forrás táján s attól DNy-ra a szőlőkben, továbbá a Miklós-völgy felső részén. A közbeeső részeken a vörös agyagmálladék árulja el kiterjedését. Kövület nem akadt eddig bennük.

Magasabb tagot képvisel a fehér és világosszürke, néha hamúszürke dolomit, amely már a középső triász alsó részébe tartozhatik. A dolomitot megtaláljuk a Kis-Tiba, Kis-Oltár táján, a Várhegytől Ny-ra, a Csákpilis táján. A dolomitban egyhelyütt, a Várhegytől Ny-ra az erdő szélén diplopóra nyomokat találtam. Úgy látszik, a dolomittal váltakoznak, illetve beletelepszének vastagabb, fekete, jól rétegzett mészkövek is, amelyek néha szarukövet tartalmaznak. Néha szürke mészkőrétegek is váltakoznak a dolomittal, illetve ezek törmelékét, a dolomittal együtt találjuk a lejtőkön. A fekete mészkövekben kövületek is előfordulnak, mint a *Posidonomya wengensis* Wissm., a *Daonella* cfr. *moussoni* Mér. és a *Proarcestes* cfr. *subtridentinus* Mojs. (i. m. 101. old.), amelynek tehát a wengeni rétegekre vallanak. A dolomitot és a sötétszínű mészköveket a középső triász anizusi és ladini emeletébe helyezhetjük.

A Nagy-Tiba és Kis-Tiba legmagasabb részeit szintén sötétszürke, részben szaruköves mészkő építi fel, amelyek a Várhegy csúcának kőzetéhez hasonlítanak. DNy-abbra, a Nagyeged tömegének Ny-i része szintén szaruköves, sötétszürke, söt fekete mészkőből áll, amely szintén megegyezik a Várhegy mészkövével; de a tető felé, a magasabb részeken már világosszürke mészkövet találunk, amelynek egyes rétegeiben halobia- vagy daonella-nyomok fordulnak elő. Ez tehát, valamint a Kiseged világosszürke szaruköves mészköve az előbbinél kissé magasabb szintjába tartozik. A Nagyeged és a Kiseged mészköve egy-egy szirt gyanánt szerepel.

Még egy áttolt pikkelyrészletről kell megemlékeznem. Már elmúlt évi jelentésemben szóltam arról, hogy Bártortól DK-re, a Nagyoldalhegyen, az Oroszvár—Gyöngyvirágbérc-hegyen sötétszürke és vörhenyes kovapalák fordulnak elő, amelyekhez részben agyagpalák és mészkövek is csatlakoznak. Ezek a kovapalák és kísérő rétegeik valószínűleg alsó triász koriak; főleg a Gilitka gödre nevű árok táján látható mészkő és agyagpala rétegcsoportjára ez feltolódott. Ennek a kovapalacsoporthoz a folytatását ÉK felé a Kotymány-gödör táján találjuk. Egy elszigetelt kis tömbje pedig az Eger-folyó völgyének jobboldalán, a vármegyei kőfejtővel szemben van. Tovább ÉK-re, Monosbél-től D-re a Hársastetőn és a Kövesbércen találjuk folytatását, általában az agyagpala- és homokkőrétegcsoportra tolódva. Egy kisebb, a környezettől elütő tömbjét Szarvaskőtől DK-re a Kecsefar árkában találtam.

Jelentősebb vonulatot formál azután a vörhenyes, szürke és barna kovapala a Várhegy, Csákpilis. Vasbányahegy vonulatában, ahol a hegygerincen ÉÉK felé végighúzódik a permiai agyagpala- és a várhegyi triász képződmények határán, úgy látszik, mindkettőjük fölé tolódva. Folytatását a Kőbányaormon találjuk, ahol a permiai agyagpalák fölött fekszik. Ennek a kovapalavonulatnak a helyzete és a szerepe a kelet felé eső többi hasonló képződmények tanulmányozása után lesz tisztázható. Egyelőre még nem bizonyos, hogy önálló tagot alkot-e, vagy valamely más pikkelyhez tartozik-e.

A Bükkhegység DNy-i oldalának elődombjait és a hegység belső mélyen benyúló felsőtárkányi öblöt az alsó miocén üledékes és kistrészen kitorési kőzetei, nevezetesen vulkáni hamui töltik fel. A paleozói és mezozói képződmények fölé először az alsó riolittufa telepszik, a legrégebb miocén vulkánosság terméke. Az alsó riolittufát megtaláljuk az Almárvölgy középső részének jobb- és baloldalán, az Eger- és Bervavölgyek között lévő gerincen többhelyütt, a Bervarét

jobboldalán, az Egeresvölgy jobboldalán s a felsőtárkányi neogén-öböl DK-i oldalán, a Kőbányaorom tájától DNy-ra, egészen Eger város tájáig, az öböl szegélyén, de csak kisebb foltokban.

A legalsó üledékes rétegcsoport az alsó miocén tengerének első előnyomulási időszakában képződött, amely szárazföldi eredetű rétegek lerakódásával is kapcsolatos. A képződmények főleg tengerparti kavics, homok és homokkő. Ezeket elég jelentős kiterjedésben találjuk Szarvaskőtől DNy-ra, a Hármashatárhegyen, a Hegyeskő táján, az Almárvölgyben, majd az Egervölgy és Bervavölgy közt lévő gerincén, ahol a *Crassostrea* cfr. *crassissima* Lam. és az *Ostrea lamellosa* L. fordulnak elő rétegeiben. Majd megtaláljuk a rétegcsoportot az Öreghegyen, a Bervarét jobboldalán, azután az István sírja hegytől K-re és ÉK-re, a felsőtárkányi öböl ÉNy-i és K-i oldalának széllein. Itt is ostreapadozat és balanustöredékeket találunk az egyes rétegekben.

De ezenkívül alárendelten a felsőtárkányi öböl DK-i oldalán, az alsó riolittufa fedőjében szintén megtaláljuk ezeket a rétegeket.

Az előző rétegösszlet fedőjében riolittufa, de főleg andezittufa következik (középső riolittufa), amelyek gyakran homok- és kavicsrétegeket is zárnak közbe. Ezek a homok- és kavicsrétegek többnyire a riolit- és andezittufa átdolgozott, átmosott anyagából állanak. Néha szürke agyag vagy homokos agyagmárga is telepszik rétegeik közé. Magasabban a valódi sárga homok is nagyobb elterjedésű.

Az említett rétegcsoport megfelel a Bükkhegység déli oldalán észlelt kövületes andezittufáknak, amelyek viszont a sajóvölgyi széntelepes rétegekkel egyeidejűek, vagyis az alsó miocénbe tartozhatnak. Ezek a képződmények főleg Felsőtárkánytól É-ra és ÉNy-ra továbbá Felnémétől K-re és DK-re vannak jelentősebb kiterjedésben.

A pleisztocént a párkánysík kavicsok és az erdei barnaföld képviselik. A párkánysík kavicsok több szintben fordulnak elő. Nevezetesen három szintet tudtam kinyomozni, de ezek közül is csak a legalsó húzódik hosszasabban a felsőtárkányi völgy és mellékvölgyei mentén. Az erdei barnaföld a neogénképződmények fölött általános elterjedésű, de ezenkívül a paleozói és mezozói képződmények nagyrészt is borítja.

A holocén az Eger-folyó mentén, a felsőtárkányi patak mentén és ezek mellékpatakjai mentén keskenyebb vagy szélesebb hordalék-síkokat formál.

